

**ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ/THEORY OF STATE AND LAW
/ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА**

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐՄԵՆԱԿՅԱՆ
*ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ*

SARGIS ARMENAKYAN
*PhD Student of the Institute of Philosophy,
Sociology and Law of NAS RA*

САРГИС АРМЕНАКЯН
*Соискатель Института философии,
социологии и права НАН РА*

**ՀՌՈՄԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆ
ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ**

**THE IMPORTANCE OF ROMAN LAW IN FOUNDATION AND
DEVELOPMENT OF THE JURISPRUDENCE AND THE EUROPEAN
LEGAL SYSTEM**

**ЗНАЧЕНИЕ РИМСКОГО ПРАВА В ФОРМИРОВАНИИ И
РАЗВИТИИ ЮРИСПРУДЕНЦИИ И ЕВРОПЕЙСКОЙ ПРАВОВОЙ
СИСТЕМЫ**

Հին Հռոմի իրավունքը համաշխարհային պատմության փայլուն և նշանակալից էջերից է: Հասունացած, դասական հռոմեական իրավունքը մարդկային մտքի հանճարեղ նվաճումներից է¹:

Հռոմեական իրավագիտության ծագման ու զարգացման բարդ գործընթացի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ «հին» բառն այդ երկրի անվան հետ գործածելը կրում է զուտ խորհրդանշական բնույթ: Դա բացատրվում է ամենից առաջ նրանով, որ այն ամենը, ինչ ստեղծել են Հին Հռոմի իրավաբանները, հաջողությամբ օգտագործվում է այսօր շատ երկրներում:

Հռոմեական իրավունքի բացառիկությունն արդյունք է հռոմեական հասարակության, նրա մշակույթի, ինչպես նաև ապրանքադրամական հարաբերությունների անսխալնթաց զարգացման:

¹ Տե՛ս *Аннерс Э.*, История европейского права, М., 1994, էջ 24-26:

Հայտնի է, որ մարդկության մշակութային ժառանգության զգալի մասն իր արմատներով գալիս է հին հույների ստեղծագործական ոգուց: Հռոմեացիները, իրենց հերթին, կարևոր դեր խաղացին հին հունական մշակույթի տարածման գործում: Խոնարհվելով հին հույների քաղաքակրթության առջև՝ նրանք յուրացրեցին այն և համարյա առանց վերապահումների փոխանցեցին եվրոպական միջնադարին:

Միաժամանակ Հռոմն իր էական ներդրումն ունեցավ եվրոպական իրավական մշակույթի մեջ՝ հին հունական օրենսդրության հիման վրա ստեղծելով հռոմեական իրավունքը: Մեզ հասած հին հռոմեական իրավունքի աղբյուրները վկայում են, որ հռոմեական իրավաբաններն իրենց տեսական աշխատություններում օգտագործել են հույն մտածողների բնական-իրավական գաղափարները, նրանց ուսմունքները պետության և իրավունքի, ինքնիշխանության, կառավարման խառը ձևի և այլնի մասին:

Այն, որ հին հռոմեական իրավական միտքը գտնվել է հին հունական համապատասխան հայեցակարգերի նշանակալի ազդեցության տակ, ապացուցվում է բազմաթիվ փաստերով: Այսպես, երբ մ.թ.ա. V դ. կեսերին պլեբեյները պահանջեցին գրավոր օրենսդրություն, ապա Հունաստան ուղարկվեցին հռոմեական դեսպանորդներ՝ հունական օրենսդրության և հատկապես Սոլոնի օրենքների հետ ծանոթանալու համար:

Հայտնի է, որ այդ ծանոթության արդյունքներն օգտագործվել են հին հռոմեական իրավունքի կարևորագույն աղբյուրի՝ «12 աղյուսակների օրենքների» մշակման ընթացքում: Ընդ որում՝ «12 աղյուսակների օրենքները» հռոմեական իրավունքի առաջին կանոնակարգումն է: Բազմաթիվ դարերի ընթացքում դրանք համարվել են իրավունքի հիմնական աղբյուր Հռոմում: Այդ օրենքներն իրենց անվանումը ստացել են այն առիթով, որ գրվել են 12 տախտակների վրա և փակցվել են քաղաքային հրապարակում: Ըստ մեզ հասած տվյալների՝ բոլոր երիտասարդ անձինք, որ ընդունվում էին քաղաքացիների շարքերը, պետք է անգիր իմանային այդ օրենքները: Գտնում էին, որ առանց դրա հնարավոր չէր կատարել քաղաքացու պարտականությունները, հատկապես դատական հարցերում: Կարևոր է նշել, որ «12 աղյուսակների օրենքները» իրենց հիմքով սովորության իրավունքի գրառում էին²:

Դրանց կարիքն ամենից շատ զգում էին պլեբեյները: Այդ օրենքների օգնությամբ նրանք պաշտպանվում էին պատրիկ դատավորների կամայականություններից: Իրավունքի համակարգումը տվյալ դեպքում նրանց համար համարվում էր փաստական փուլ հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում պատրիկներին հավասարվելու պլեբեյական պայքարում:

Նետաքրքիր է, որ այդ օրենքները մեզ չեն հասել: Դրանք հայտնի են միայն որոշ դրվագներով, որոնք պահպանվել են հին հեղինակների, մասնավորապես իրավաբանների ստեղծագործություններում: Հատկապես արժեքավոր տվյալներ դրանց մասին կան Տիցերոնի, Ուլպիանոսի, Գայոսի աշխատություններում: Հռոմեական իրավունքի աղբյուրների մեջ հատուկ տեղ է զբաղեցնում մ.թ.ա II դարի

² Sên История Государства и права зарубежных стран, М., 2000, էջ 176-177:

իրավաբան, հանրահայտ «Ինստիտուցիաների» հեղինակ Գայոսի ստեղծագործությունը, որը հետագայում դարձավ դասագիրք հռոմեական իրավաբանական դպրոցի համար: Այն պատահաբար հայտնաբերվել է պատմաբան Նիբուրը 1816 թ. իտալական Վերոն քաղաքում: Գայոսի «Ինստիտուցիաները» գտնվում էին աստվածաբանական բովանդակություն ունեցող աշխատության տեքստի տակ:

Համաձայն մեզ հասած ավանդության՝ Նիբուրը շուտ է տվել թանաքամանը, այնուհետև ձեռագրի վրայից մաքրելու թանաքի հետքերը, հայտնաբերել է Գայոսի աշխատությունը:

«Ինստիտուցիաները» իրավագիտության ընդհանուր հիմունքներին նվիրված համառոտ դասագիրք էր, և կազմվել էր հռոմեական իրավաբան Գայոսի ավելի հին դասագրքի հիման վրա: Մեզ հասած աղբյուրները վկայում են այն մասին, որ կայսրությունում կար երկու բարձրագույն իրավաբանական հիմնարկություն՝ Կոստանդնուպոլսում և Բեյրութում: Ուսումը նշված հաստատություններում տևում էր հինգ տարի և, համաձայն 533 թ. կայսերական կոնստիտուցիայի, հանգում էր հետևյալին՝ 1-ին կուրսում ուսումնասիրում էին «Ինստիտուցիաները» և դիգեստների առաջին հինգ գրքերը, 2-րդից մինչև 5-րդ կուրսը՝ դիգեստները (մինչև 36-րդ գիրքը ներառյալ), իսկ 5-րդ կուրսում դասավանդվում էր Հռատինիանոս կայսեր օրենքները (կայսերական որոշումների ժողովածու, որը ստացել է «Կոնստիտուցիաներ» անվանումը)³:

Հռոմեական իրավաբանները հնարավորություն ունեին օգտագործելու նաև կայսրության այլ ժողովուրդների իրավական զարգացման արդյունքները: Դրանցից ամենից հաջողված իրավական ինստիտուտները խորը ուսումնասիրությունից և վերաիմաստավորումից հետո ձևափոխվում ու հարմարեցվում էին հռոմեական իրականության պահանջներին: Այդպիսի շատ ինստիտուտներն այնքան էին փոփոխվում և լրացվում հռոմեական իրավաբանների ջանքերով, որ ակնհայտորեն կորցնում էին իրենց ինչպես սկզբնական ձևը, այնպես էլ՝ բովանդակությունը: Արդյունքում՝ դրանք հաճախ ներկայացվում էին որպես հռոմեական հեղինակների ստեղծագործություններ: Այսօրվա ուսումնասիրողը կարող է հայտնագործել այդ հարդարանքը միայն այն դեպքում, եթե նա լավ ծանոթ է հին հռոմեական իրավունքի աղբյուրների և կայսրության տարբեր մասերում ապրած ժողովուրդների իրավական հուշարձանների հետ:

Անհրաժեշտ է նշել, որ հռոմեական իրավաբանները չեն սահմանափակվել միայն իրենց նախորդների դրույթների հասարակ ընկալմամբ, այլ կիրառել են դրանք ստեղծագործաբար և զարգացնել՝ հաշվի առնելով հռոմեական իրականության առանձնահատուկ ընկերային-քաղաքական պայմանները և խնդիրները: Օրինակ՝ հին հունական մտքին բնորոշ քաղաքականության և իրավունքի փոխկապվածության գաղափարն իր հետագա զարգացումն ու նոր արտահայտությունը ստացավ հռչակավոր իրավաբան Ցիցերոնի՝ պետության՝ որպես հանրային-իրավական ընդհանրության, մեկնարկման մեջ: Իսկ հունական սոփեստների պատկերացումները ազատ անհատի մասին հռոմեական իրավաբանները

³ Տե՛ս *Давид Р., Жоффре-Спинози К.*, Основные правовые системы современности, М., 2003, էջ 41-42:

օգտագործեցին, ըստ էության, նոր հայեցակարգի՝ իրավաբանական անձի հասկացության մշակման ընթացքում:

Անշուշտ, Հին Հռոմի իրավական մտքի ակնառու նվաճումներից էր ինքնուրույն գիտության իրավագիտության ստեղծումը: Խորն ուսումնասիրելով անցյալի փորձը՝ հռոմեական իրավաբանները մշակեցին քաղաքական-իրավական խնդիրների լայն համալիր՝ նվիրված պետության և իրավունքի ընդհանուր տեսության, ինչպես նաև առանձին իրավաբանական դասընթացների ոլորտը:

Հատկապես մեծ են նրանց նվաճումները քաղաքացիական, պետական, վարչական, քրեական և միջազգային իրավունքի ոլորտներում, որոնց հիմնական դրույթները և ինստիտուտները աչքի են ընկնում համակարգման ներդաշնակությամբ, ձևակերպումների հստակությամբ և կոնկրետությանը, իրավական նորմերի շարադրման տրամաբանականությամբ և դիպուկությամբ:

Հռոմեական իրավաբանների կարևորագույն վաստակը կարելի է համարել նաև այն, որ նրանք իրենց աշխատություններում տեսականորեն արտացոլեցին այն նորմը՝ հին հունականից տարբերվող պատմական և ընկերային-քաղաքական իրականությունը, որում նրանք ապրում և գործում էին: Մնալով գոյություն ունեցող կարգերի գաղափարախոսական պաշտպանը՝ նրանք միաժամանակ տեսական առումով իրենց ստեղծագործությամբ էական ներդրում ունեցան պետության և իրավունքի մասին ուսմունքի պատմության մեջ, և դրանով իսկ մեծ ազդեցություն թողեցին իրավական ուսմունքների հետագա զարգացման վրա:

Հայտնի է, որ հռոմեական իրավագիտությունն իր ծաղկմանը հասավ, այսպես կոչված, «դասական» շրջանում, այսինքն՝ ուշ հանրապետության դարաշրջանում:

Արդեն առաջին կայսրերը ձգտում էին ձեռք բերել ազդեցիկ իրավագիտության պաշտպանությունը և ըստ հնարավորին՝ այն ծառայեցնել իրենց շահերին: Այդ նպատակով ականավոր իրավաբաններն Օգոստոս կայսեր կառավարման ժամանակներից արդեն հատուկ իրավունք էին ստացել պատասխան տալու կայսեր անունից: Այդպիսի պատասխաններն ունեին մեծ հեղինակություն և աստիճանաբար (պրնցեպսի իշխանության ուժեղացմանը զուգընթաց, որը սկզբում օրենսդիր չէր) դարձան պարտադիր դատավորների համար: Ավելի ուշ՝ III դարից իրավաբան-դասականների առանձին դրույթներ սկսեցին վկայակոչվել որպես օրենքի տեքստ: Նրանցից ականավորներն էին Գայոսը, Պապինիանոսը, Պավելը, Ուլպիանոսը և Մոդեստիանոսը: Նրանք հռոմեական իրավագիտության գագաթներն էին:

Վալենտինիանոս 3-րդի հատուկ օրենքով 426 թ. այդ հինգ իրավաբանների դրույթներին տրվեց օրինական ուժ:

Հռոմեական իրավաբանների գործունեությունն առավելապես ուղղված էր իրավական պրակտիկայի պահանջների բավարարմանը և գործող իրավունքի նորմերը փոփոխող հասարակական հարաբերությունների պահանջներին հարմարեցնելուն: Միաժամանակ կոնկրետ գործերով արված մեկնաբանություններով և պատասխաններով, ինչպես նաև գիտական թեքում ունեցող աշխատություններով իրավաբանները մշակում էին մի շարք ընդհանուր տեսական դրույթներ:

Ճիշտ է՝ իրավական ընդհանուր սկզբունքների ու բնորոշումների ձևակերպմանը հռոմեական իրավաբանները մոտենում էին բավականին զգույշ՝ նախընտրելով կոնկրետ իրավական հարցերի մանրամասն մշակումը և միայն դրա հիման վրա անելով այս կամ այն ընդհանրացումը: Այստեղից էլ գալիս է հռոմեական իրավագիտության մեջ տարածված ասույթը. «Ամեն մի բնորոշում վտանգավոր է»⁴:

Հռոմեական իրավաբաններն ի ծնե դիալեկտներ էին: Մեր կարծիքով, հենց այդ հանգամանքը նրանց թույլ տվեց առաջ ընկնել ժամանակներից, անել հայտնագործություններ իրավագիտության մեջ, որոնք, անցնելով դարեր, հասան մեջ հանճարեղ կոահումների տեսքով: Օրինակ, Ուլպիանոսի՝ իրավունքի բաժանումը մասնավորի և հանրայինի: Կամ՝ «չկա հանցագործություն առանց դրա մասին նշված օրենքի» ձևակերպումը, որն հանդիսանում է մեր ժամանակների քրեական օրենսդրության հիմնարար սկզբունքներից մեկը: Դեռ հնում հռոմեացիները հասկացան, որ հանցավորությունը բարդ սոցիալական երևույթ է, և նրա վերացումը պահանջում է ամենից առաջ այդ չարիքը ծնող պատճառների ուսումնասիրում: Այդ առիթով բնութագրական է Գայուսի՝ մի ավագակի գործով դատավարության ընթացքում արած եզրակացությունը: Ավարտելով իր խոսքը՝ ի պաշտպանություն ավագակի՝ նա նշել է. «Այսօր դատարանի գլխավոր խնդիրը հանգում է ոչ այնքան այս հանցագործությունը խստորեն պատժելուն, որքան մեր հասարակության մեջ դրա տարածմանը նպաստող պատճառների վերհանմանը»:

Հանցավորության կանխման խնդիրը շոշափվում էր նաև Սենատում՝ իրավաբանների ելույթներում, որտեղ պարբերաբար ամփոփվում էր արդարադատության մարմինների գործունեությունը:

Հռոմեական իրավաբանների առանձին ասույթներ նաև այսօր միտք են արթնացնում, դրդում են մեզ փնտրելու այն ոսկե միջինը, որն ընկած է բարոյականի և իրավականի միջև: Միթե մեզ չի ստիպում խորհելու հռոմեական իրավաբանների հետևյալ, հայտնի ասույթը. «Բախտը շատերին է ազատում պատժից, սակայն պատժվելու վախից ոչ ոքի չի ազատում»:

Հռոմեական իրավագիտությունը իրավաբանների մեջ դաստիարակում էր այնպիսի արժեքավոր որակներ, ինչպես նվիրվածությունը մասնագիտությանը, ազնվություն, սկզբունքայնություն: Հայտնի են դեպքեր, երբ հռոմեական իրավաբանները չեն դավաճանել իրենց խղճին նույնիսկ այն ժամանակ, երբ այդ պահանջել են արքաները: Այդպիսին էր, օրինակ, ականավոր հռոմեական իրավաբան Պապինիանոսը, որը կարևոր պաշտոններ է զբաղեցրել կայսեր Սեվերիանոսի և նրա հաջորդ՝ Կարակալայի օրոք: Մերժելով կայսեր հրամանը՝ հիմնավորել է իր եղբոր՝ համակառավարիչ Գետուսի, գազանաբարո սպանության արդարացիությունը՝ նա հայտարարել է, որ սպանության արդարացումը բուն սպանությունից բարդ է, որի համար և մահապատժի է ենթարկվել:

Իհարկե, սխալ կլիներ ենթադրել, որ հռոմեական իրավաբանների աշխատությունները չէին ծառայում տիրող դասակարգի շահերին: Իր ոգով և բնույթով պահպանողական հռոմեական իրավագիտությունը բոլոր միջոցներով արդա-

⁴ Տե՛ս Ասիլյան Ն., Սաֆարյան Գ., Հռոմեական իրավունք, Երևան, 2002, էջ 5-6:

րացնում էր սոցիալական անհավասարությունը ստրկատիրական հասարակության մեջ:

Հռոմում բարձրագույն կատարելության է հասնում իրավական ձևը, իրավաբանական տեխնիկան, որոնց շնորհիվ իրավունքի նորմերը ձեռք են բերում հստակություն, ձևակերպումների պարզություն, կոնկրետություն, որոշումների հիմնավորվածություն: Հռոմեական դասական իրավունքը ընդհանրապես իրավական մշակույթի մնայուն արժեք է:

Շնորհիվ հռոմեացի իրավաբանների գործունեության և նրանց բարձր մարդկային որակների՝ Հին Հռոմում ստեղծվում է իրավունք, որը բնութագրվում է տարատեսակ իրավական ինստիտուտների ճկուն մշակմամբ, պատշաճ վարքագծի կանոնների մանրամասնություններով, փաստարկման պարզությամբ, ձևակերպումների ճշտությամբ, բարձր իրավաբանական տեխնիկայով: Այդ տեսակետից հատկապես աչքի են ընկնում մասնավոր սեփականության իստիտուտի ժառանգական և միջազգային իրավունքները:

Հետագայում այդ բարձր իրավական մշակույթը որոշիչ ազդեցություն ունեցավ միջնադարյան և ժամանակակից եվրոպական երկրների իրավունքների վրա, իր արտացոլումը գտավ աշխարհի մնացյալ պետությունների իրավական համակարգում: Հարց է ծագում, թե ինչու հենց Հին Հռոմում իրավական գիտությունը հասավ իր ծաղկմանը: Ինչպիսի պայմաններ և նախադրյալներ կային դրա համար այստեղ: Այդ հարցի պատասխանները բազմաթիվ են: Սակայն դրանցից մեկը կարելի է համարել վճռական:

Վիթխարի է հռոմեական իրավունքի գիտական նշանակությունը: Իրավաբանական տերմինները և հասկացությունները, որոնք մշակվել են Հին Հռոմում իրավաստեղծ և իրավակիրառ գործունեության արդյունքում (օրինակ, հանրապետություն, սահմանադրություն, օրենքներ, վինցիկացիա և պայմանագրերի բազմաթիվ տեսակներ և այլն) չեն կորցրել իրենց տեսական և գործնական նշանակությունը ու մինչև այժմ էլ կիրառվում են աշխարհի գրեթե բոլոր երկրների, այդ թվում նաև Հայաստանի Հանրապետության, իրավական համակարգերում⁵:

Կարծում ենք, որ հռոմեական իրավական մշակույթի ծաղկման գլխավոր պատճառը պետք է փնտրել այն մեծ ուշադրության մեջ, որ դրսևորում էր պետությունը գիտելիքների այդ ճյուղի նկատմամբ: Հռոմեական պետությունը հատուկ ուշադրություն էր դարձնում ոչ միայն իրավագիտության համար անհրաժեշտ նյութատեխնիկական բազայի ստեղծմանը, այլև անցկացնում էր ամենօրյա կազմակերպական-տեխնիկական և դաստիարակչական բնույթի գործունեություն՝ երկրում ընդունված օրենքները կյանքում կենսագործելու համար: Հատուկ նշանակություն էր տրվում բնակչության շրջանում իրավական գիտելիքների քարոզչությանը, նրան՝ հասարակական կյանքը կարգավորող բոլոր իրավական ակտերի հետ ծանոթացնելուն: Հետաքրքիր է, որ երկրի օրենքները պարտադիր կերպով փակցվում էին հրապարակային վայրերում, որպեսզի բնակչությունը ծանոթանա դրանց բովանդակության հետ: Այսպես, հայտնի է, որ Պետությունը չսահմանափակվեց միայն «12 աղյուսակների օրենքների» մշակմամբ և ըն-

⁵ Տե՛ս Косарев А.И., Римское частное право, М., 1998, էջ 8-9:

կալմամբ, այլ նաև կազմակերպեց նրա իմաստավորված կենսագործումը կյանքում: Դրանք փակցվեցին Հռոմի կենտրոնական հրապարակում, որպեսզի բոլոր քաղաքացիները ծանոթանան դրա բովանդակության հետ: Սահմանվեց նաև հետևյալ խիստ կանոնը՝ Հռոմի քաղաքացի կարող էր դառնալ միայն նա, ով քննություն էր հանձնել աղյուսակների իմացության վերաբերյալ: Դա արվում էր հատուկ նպատակով, մարդը, որ կատարել է հակաիրավական արարք, չէր կարող այն պատճառաբանել օրենքների չիմացությամբ:

Հռոմեական իրավունքի աստիճանական զարգացմանը, նրա «դասական ավարտվածությանը» նպաստեցին նաև այլ հանգամանքներ և գործոններ: Կասկած չկա, որ դրանցից մեկն էլ ապրանքային հարաբերությունների բարձր մակարդակն էր ուշ հանրապետության և պրիցիպատի շրջանում: Մեծ նշանակություն ուներ նաև կայսրության «համաշխարհային» բնույթը, որն անհրաժեշտ դարձրեց ինչ-որ մակարդակում բազմաթիվ և տարբեր իրավական համակարգերի հաշտեցումը, համակարգեր, որոնք պատմականորեն ծագել էին, գոյություն ունեին նվաճված երկրներում:

Մեր կարծիքով, կարևոր է նաև այն հանգամանքը, որ կար ականավոր իրավաբանների անվան ու կարծիքի նկատմամբ: Հատուկ նշանակություն էր տրվում վերը նշված իրավաբանների աշխատություններին ու խորհրդատվություններին: 426 թ. օրենքով սահմանվեց, որ հռոմեացի մյուս իրավաբանների հայացքները և ցուցումները կարող են հաշվի առնվել, եթե դրանք չեն հակասում առաջին հնգյակի մեջ մտնող իրավաբանների կարծիքներին: Պապինիանոսի կարծիքը ճանաչվեց «մեկին հաղթող, սակայն երկուսին զիջող»:

Դժվար չէ նկատել, որ Հին Հռոմում իրավունքը և իրավունքի գիտական մեկնաբանումը կազմում են մեկ միասնություն, ականավոր իրավաբանի կոնկրետ գործով արված խորհրդատվությունը կարելի էր վկայակոչել ինչպես օրենք: Հենց միայն դա անսահման հնարավորություններ էր բացում իրավագիտության՝ որպես կենսականորեն կարևոր գիտության, զարգացման ու կատարելագործման համար: Եթե ամբողջ ասվածին ավելացնենք նաև հռոմեական իրավունքի հազարամյա զարգացումը, որի հետևանքով տեղի ունեցավ նրա հարստացումը և կատարելագործումը, ապա մենք կստանանք պատասխանն այն հարցի, թե ինչու այն դուրս եկավ իր դարաշրջանի սահմաններից, վերածնվեց՝ դառնալով հիմք շատ երկրների իրավական համակարգերի համար: Եվ հենց վերոնշվածով է պայմանավորված հռոմեական իրավունքի պատմական և ժամանակակից նշանակությունը:

Annotation. In this article, the author highlighted in detail the theoretical and practical importance of Roman law in the formation and development of jurisprudence and General European law, in particular, in the rule of law, the theory of treaties, legal principles and satisfaction and formation of legal thinking:

Borrowing / reception / of Roman law is presented as a result of the requirements of Medieval Europe, which was an important factor and incentive in the formation and development of European common law.

Аннотация. В данной статье автор подробно осветил теоретическое и практическое значение римского права в деле формирования и развития юриспруденции и общего европейского права, в частности, в вопросах верховенства права, теории договоров, правовых принципов и удовлетворения и становления юридического мышления.

Заимствование /рецепция/ римского права представлено как результат требований Средневековой Европы. Она была важным фактором и стимулом в формировании и развитии европейского общего права.

Բանալի բառեր - իրավունք, հռոմեական իրավունք, իրավագիտություն, իրավունքի տեսություն, իրավական սկզբունքներ, իրավունքի ռեցեպցիա, եվրոպական իրավունք և իրավաբանական մտածողություն:

Keywords: law, Roman law, reception, jurisprudence, theory of law, legal principles, reception of law, European law and legal thinking.

Ключевые слова: право, римское право, юриспруденция, теория права, правовые принципы, рецепция права, европейское право и юридическое мышление.

Ս. Արմենակյան - ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ, էլ. փոստ՝ sargisarmenakyan@mail.ru

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 23.01.2020, տրվել է գրախոսության՝ 23.01.2020, երաշխավորվել է իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետաիրավական հետազոտությունների բաժնի վարիչ Գ. Սաֆարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 16.03.2020